

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

І. Спасибо-Фатєєва, доцент НЮА України

Поняття корпоративного права

Поняття корпорації і корпоративного права є новими для права і законодавства України. Акціонерні та інші господарські товариства за своєю сутністю є корпораціями. Тому, виходячи із існування декількох видів корпорацій, правовідносини в яких характеризуються певною спільністю, можна стверджувати про загальні засади їх правового регулювання.

Корпоративне право являє собою сукупність взаємопов'язаних правових норм, які закріплюють і регулюють особливе коло суспільних відносин, що становлять його предмет. Потяг до об'єднання цих суспільних відносин в самостійний вид, який потребує окремого правового регулювання, приводить до неминучості відокремлення корпоративного права від інших галузей права. Незавершеність і рухливість системи права дозволяє вміщувати в неї групи суспільних відносин, що об'єктивно виникають, складаються і розвиваються, якими і є корпоративні відносини.

Своєрідність відносин, що регулюються нормами корпоративного права, полягає в тому, що вони виникають в особистій економічній і соціальній сфері — при створенні і в процесі діяльності корпорацій. При цьому корпоративне право як певне явище, по-перше, характеризується цільністю, частки якої безпосереднім чином структурно пов'язані. По-друге, воно взаємодіє з іншими явищами (галузями, підгалузями права), в результаті чого складається правова структура більш високого рівня. По-третє, корпоративне право само є структурою більш високого рівня для формування інших структур залежно від видів корпорацій, наприклад, акціонерного права, кооперативного права, права громадських спілок.

Наведене дозволяє стверджувати, що корпоративне право існує як певний правовий підрозділ з необхідністю виявлення його сутності і місця в системі права і

системі законодавства. Подібних досліджень в сучасній правовій науці не проводилося, хоча є окремі висловлювання на цей рахунок. Так, Т. Кашаніна розуміє корпоративне право як “систему правил поведінки, що розроблені в організації, заснованій на об’єднанні осіб і капіталів, виражають волю її колективу і регулюють різні сторони діяльності даної організації”. Це визначення, з одного боку, є невиправдано вузьким, тому що, по-перше, не охоплює правовідносини по створенню корпорації. По-друге, обмежує сферу своєї дії тільки учасниками корпорації. По-третє, встановлює виключно локальний характер цього права, норми якого виробляються органами управління кожної корпорації. З другого ж боку, навпаки, корпоративне право тлумачиться досить широко. Його правовим регулюванням пропонується охопити політичні, економічні, соціальні, пенсійні, житлові відносини, відносини, пов’язані з підтриманням здоров’я працівників, відносини підприємництва.

Суперечливість цього підходу полягає в тому, що корпоративне право, будучи начебто “внутрішнім” правом будь-якої юридичної особи — господарського товариства, унітарного підприємства, кооперативу, наукового або навчального закладу, в той же час являє собою систему фінансово-правових, адміністративно-правових, трудових та цивільно-правових норм.

В такому розумінні схарактеризувати корпоративне право і знайти йому місце в системі права досить важко, бо з висловлювань Т. Кашаніної випливає його комплексність, причому як утворення в законодавстві, а не в праві. Проте і такий підхід не може бути прийнятним, тому що він суперечив би визначенню корпоративного права як системи норм, що встановлюються органами управління корпорації, тобто норм локальних. Т. Кашаніна тим не менш не визначає місце корпоративного права в системі права і системі законодавства.

При дослідженні питань корпоративного права необхідно виходити з того, що воно, безумовно, являє собою певну правову спільність. Чи буде ця спільність визнана інтегрованою комплексною галуззю, поняття якої розроблено М. Рінгом і в яку можна вписати розуміння корпоративного права, запропоноване Т. Кашаніною, залежить від того, які суспільні відносини воно покликане регулювати.

Під впливом системостворюючих чинників, що є підставами відокремлення структурної одиниці (галузі, інституту), і походить само відокремлення. Такими чинниками є предмет правового регулювання і функції права.

На відміну від Т. Кашаніної ми вважаємо, що предметом корпоративного права є майнові, немайнові та організаційні відносини, що складаються між майново відокремленими фізичними і юридичними особами при створенні корпорацій і в процесі їх діяльності на засадах рівності і автономії волі.

З огляду на це визначення корпоративні правовідносини як предмет корпоративного права є цивільно-правовими відносинами, що складаються при створенні корпорацій, — між засновниками корпорацій та іншими особами, після державної реєстрації корпорацій — між ними та їх учасниками, а також між їх учасниками.

Відносини по реєстрації корпорацій, соціальному забезпеченню, трудові, пенсійні, житлові та інші не є предметом регулювання корпоративного права і повинні регулюватися відповідними галузями права.

Корпоративні відносини як різновид майнових, що входять до предмета цивільного права, поряд з речевими і зобов'язальними розглядає Є. Суханов. Як складова частина цивільного права корпоративне право також визначається укладачами Енциклопедичного юридичного словника.

Зараз не викликає сумніву той факт, що корпоративне право характеризується фактичною і юридичною однорідністю як певна ділянка суспільних відносин і тому може бути віднесено до цивільно-правового інституту. Його зміст виражено в специфічній групі понять, загальних положень, термінів — корпорація, учасник, засновник, акціонер, право на участь, дивіденди тощо.

В той же час виникає питання про можливість кваліфікації корпоративного права як комплексної галузі, що являє собою вторинне, похідне утворення. Постановку такого питання заперечує В. Долінська, яка вважає (щоправда, без будь-якої аргументації), що

віднесення акціонерного права (яке вона розглядає як підгалузь цивільного права) до комплексних галузей і взагалі їх виділення є змішуванням галузей права, науки і законодавства.

Враховуючи, що, на думку С. Алексєєва, комплексні галузі об'єктивуються у правовій системі в нормативних узагальненнях, виражених у загальних положеннях, принципах, деяких специфічних засобах регулювання і тому потребують зовнішнього виразу у вигляді самостійних кодифікованих актів, зрозуміло, що корпоративне право неможливо вважати такою галуззю. Але вже простежується поступове формування комплексної галузі корпоративного права на базі відповідного інституту цивільного права.

Предметна і визначена юридична єдність відносин, що регулюються корпоративним правом, поступово “притягує” до себе норми інших галузей, підгалузей та інститутів права — з питань цінних паперів і їх державного регулювання, фондового ринку, податкового, адміністративного права. В США, крім актів, що регламентують становище власне корпорацій, до галузі корпоративного права примикають широкі масиви правового регулювання, що відносяться до сплати податків, операцій з цінними паперами, контрактів, захисту прав споживачів, охорони довкілля, монопольної діяльності, трудових відносин тощо.

Остаточне завершення процесу формування корпоративного права як комплексної галузі відбудеться після реформування податкового законодавства України, становлення і розвитку законодавства про ринок цінних паперів. Сучасний стан їх розвитку не дозволяє стверджувати, що корпоративне право сформувалося як комплексна галузь права, яка тяжіє до цивільного права як профільованої галузі. Тим більш неприпустимо говорити про набуття ним статусу основної галузі, хоча згодом це можна прогнозувати.

Надійшла до редколегії 11. 10. 99